

5. Дараганова Н. В. Питання дисциплінарної відповідальності авіаційного персоналу цивільної авіації України / Н. В. Дараганова // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: «Юридичний вісник «Повітряне і космічне право». – 2008. – № 1 (6). – С. 16-22.

УДК 314.68(043.2)

Брусильцев О. Л., студент,
Навчально-науковий Юридичний інститут,
Національний авіаційний університет, м. Київ
Науковий керівник: Оніщенко О. В., к.ю.н., доцент

СУТНІСТЬ, ОЗНАКИ ТА ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ

За сучасних умов найбільш розповсюдженими питаннями, які цікавлять будь-яку людину, є питання, що стосуються спадщини. Мало хто знає, що розпоряджатися майном після смерті можна не тільки за допомогою заповіту або договору довічного утримання, але ще й за допомогою спадкового договору.

Запровадження цього договору міститься у цивільному законодавстві, багатьох європейських країн, серед яких Німеччина, Швейцарія, Франція, Угорщина, Велика Британія, Латвія та інші. Спадковий договір є новим для вітчизняного цивільного права інститутом, через що виникли певні труднощі при з'ясуванні його сутності, значення, правової природи та місця у системі цивільно-правових договорів.

Відповідно до ч. 1 ст. 41 Конституції України [2] кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Це конституційне право відображене і в Цивільному кодексі України, який передбачає можливість фізичної особи розпорядитися своїм майном на випадок смерті шляхом укладення спадкового договору [4, с. 546].

У ст. 1302 ЦК України законодавець визначає спадковий договір наступним чином: за спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача [5]. Проте слід зазначити, що за своєю суттю спадковий договір не є «договором про спадкування», оскільки спрямований на встановлення, передусім, не спадкових, а зобов'язальних відносин. Як зазначає Р. Майданик, спадковий договір є однією з підстав виникнення прав і обов'язків осіб на майно померлого, що поєднує в собі елементи речового і зобов'язального правочину, внаслідок чого виникнення права власності на майно померлого може виникати після смерті відчужувача, але не раніше за виконання зобов'язання набувачем [3, с. 363].

Законодавче визначення спадкового договору дає змогу виділити наступні його ознаки. Першою ознакою спадкового договору можна назвати наявність домовленості сторін про особливий порядок визначення долі майна після смерті його власника та спеціальний суб'єктний склад такої домовленості. Другою ознакою є виникнення на підставі спадкового договору сукупності зобов'язальних та речових відносин (зобов'язальних – до смерті відчужувача, речових – після його смерті). До третьої ознаки можна віднести виникнення права власності на майно відчужувача на підставі складної юридичної сукупності: укладення договору, виконання набувачем дій відповідно до розпоряджень відчужувача, смерть відчужувача. Четвертою ознакою є поетапне виникнення прав та обов'язків у його сторін (у набувача виникає обов'язок виконувати розпорядження відчужувача вже після укладення договору, а права власника на майно відчужувача він отримує лише після смерті останнього).

І останньою ознакою спадкового договору можна вважати його оплатність, оскільки сторона отримує від іншої зустрічне задоволення: набувач – у вигляді визначеного у договорі конкретного майна, а відчужувач – у вигляді відповідних дій майнового або немайнового характеру з боку свого контрагента. Характер зустрічного задоволення у спадковому договорі є однією з головних ознак, які дозволяють його відмежовувати від близьких до нього правових конструкцій. Цим він відрізняється, передусім, від заповіту, який за своєю суттю є безоплатним правочином. На відміну від договору довічного утримання, в якому загальний обсяг належного відчужувану зустрічного надання є не визначеним, оскільки зобов'язання з такого надання діє протягом усього строку життя відчужувача; у спадковому договорі обсяг майнового або немайнового характеру, які має виконати набувач, повинен бути чітко визначений, оскільки з цим закон пов'язує питання про належне виконання або невиконання передбачених договором умов [1].

Слід також зазначити, що спадковий договір відноситься до алеаторних (ризикових) договорів, оскільки на момент його укладення обсяг прав і обов'язків точно невідомий: набувач не може передбачити а ні суми витрат на виконання розпоряджень відчужувача, а ні якою буде вартість майна на момент переходу до нього права власності. Крім того, взагалі невідомо, чи зможе набувач отримати майно у власність, оскільки він може померти раніше за відчужувача.

Підсумовуючи вище розглянуті ознаки, можна зробити висновок, що спадковий договір є корисною правовою конструкцією, адже він містить такі механізми його виконання та захисту, які не притаманні іншим, подібним до нього договорам.

Також спадковий договір має певні схожі риси з договором довічного утримання (догляду), однак суттєва відмінність між ними полягає в тому,

що на відміну від договору довічного утримання при укладенні спадкового договору право власності на майно, що є його предметом, переходить до набувача лише після смерті відчужувача. Слід зазначити, що чинним законодавством не врегульовані питання щодо того, яке саме майно може бути предметом спадкового договору та співвідношення вартості цього майна до вартості послуг, що надаватимуться набувачем, тому вважається, що предметом договору може бути будь-яке коштовне майно, а адекватність його вартості та вартості послуг не є обов'язковою умовою договору.

Спадковий договір укладається в письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню. У разі недотримання цих умов договір вважається недійсним. З метою забезпечення належного виконання своїх обов'язків відчужувачем нотаріус, який посвідчує спадковий договір, обмежує його право розпоряджатися майном, яке є предметом договору, накладаючи заборону відчуження цього майна. Якщо відчужувач за спадковим договором складе заповіт щодо майна, вказаного в договорі, цей заповіт буде вважатися недійсним. Водночас відчужувач має право призначити особу, яка контролюватиме виконання умов спадкового договору після його смерті. У разі, якщо така особа не буде призначена, контроль за виконанням договору здійснює нотаріус. Спадковий договір може бути розірваний судом на вимогу відчужувача (у разі невиконання набувачем його зобов'язань) або на вимогу набувача (у разі неможливості виконання ним розпоряджень відчужувача).

З огляду на вищезазначене, можна зробити висновок, що спадковий договір є двостороннім, оплатним, консенсуальним, алеаторним, довготривалим, укладається у письмовій формі, підписується сторонами у присутності нотаріуса і підлягає нотаріальному посвідченню за місцем знаходження основної маси спадкового майна.

Література

1. Амеліна А. С. Поняття та ознаки спадкового договору / А. С. Амеліна // Тези доповідей учасників наукової конференції «Актуальні питання правових реформ в Україні». – Часопис Академії адвокатури України – 2011. – № 11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aau.edu.ua/e-journal/2011-2/11aaspru.pdf>.
2. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року // Голос України. – 1996. – 13 липня.
3. Майданик Р. А. Аномалії у цивільному праві України / Р. А. Майданик. – К.: Юстиніан, 2007. – 912 с.
4. Панченко М. І. Цивільне право України: навч. посіб. / М. І. Панченко – К.: Знання, 2005. – 583 с.
5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.